

mako sermoi guztiak entzuten zituana. Iru epigrama, eskribauen kontra. Medikuak be, aho-miñetan darabiltz, eta andrak eurak be, edertotxu astinduten ditu.

Onetariko bat esanaz amaituko dot. Entzun ba, arretaz:

“Andrak galduta dauke mundua,
eta gizonak, andren burua:
alan, galduta dagoz gizonak
mundu ta gonak”.

(Esan dot)

J. GOROSTIAGA JAUNAREN ERANTZUN HITZALDIA

Jaunak-andrak:

Atsegiña bai, Euskalerriko bazterretatik gatozanontzat Lekeitioko erriak —agintariak eta, Euskaltzaindiagaz biotz batez— atondu deuskun Jaialditxu au, ondo-etorri berezkoa erakutsiz eta aurrenekoen jarlekua eskeiniz.

Atsegiña be eta maitekorra Eusebio Maria Azkueri erriko semeari olerkariari eun urteko oroimenean gorespena egiteko Eusebio Erkiaga Jauna Euskaltzain barria errikide izenkide olerkaria bera be autatzea.

Errien aberastasuna semeak dira. Nai ikuspe ezin zabalagorik —itsasoa-Lekeitiok lez auki, nai menditar-tean erdi— illu-nean egon, erribatentzat Amarentzat lez idinarru aberatsena, yoriena bere umeak dira.

Lekeitio baño uri eder galantagorik gitxi gaurko Euskal-lerrian. Ez baño Lekeitio zerra bera be bada ezpadako lekutzat, seme odolargalekotzat artu. Norañokoa zanarri batek, bere ots gogorraz latiñen ganera diñosku: “Terra marique potens Le-

keitio". Itsasoz eta leorrez azkarra, errege-gerraten eta balea-arrantzuan. Orain berreun-irureun urte, Done Petri edo San Pedro jaietara, abadeen jantziakaz sorgin eta deabrukerizko dantza, kaxarranka ikustera edonungo turistak lekeitioratzen ziran: "Muchas personas (que) se hallan dicho día de San Pedro en la dcha villa, como son franceses, flamencos, ingleses y otras naciones".

Baña lur-barruko lanak eta itsas-ganeko bearrak aztu bari, Kultura -ekiñaldietan sartu yaku Lekeitio kementsu; lekeitiarren bitartez gure izkuntzan, ez Euskalerrian bakarrik, munduko jakitun-Akademietan be aintzat eta begi onaz antzen dabe.

Kaxarranka eta Folklore a baño izkuntza da erri bakotxaren ezaugarri argiena eta zorrotzena. Izkuntza dala gizartea egiten dauanak, euskera da Euskalerriri izen eta izana emon deutanak. Euskera da Euskalerritarrok darabilgun treena sarkorrena eta eraginkorrena mendirik mendi aldapotsa lez asaba zarren Aitorren ago-otsa semerik seme alduyakuna. Gaurko jaialditxu onek asko esan gura dau Lekeitioko entzuterako eta etorkizunerako; Jaialditxu au atsegiña eta maitekorra dala asieran esan dot, itxaropnekorra be badala esan bear da.

Goazen aurrera. Eusebio Maria Azkue zelako gizasemea eta zelako olerkaria zan Erkiaga jaunari entzun deutsozue ondo esanda ezin obeto esanda.

Azkue olerkarian gorpuzil-errian ezereztuta egon arren, aren otsa eta kantua ez da galdu. Parnasorako bidea deritxon liburutzuan bi iru lau bider eta millaka bider entzun geinkez kampaien durundia lur atsua aren bezela Azkueren miña eta poza, bakea eta maitea, barrea eta negarra darilla; aren barre-neko taup-biotzkadak eta zinkollak oraindiño gure artean daradara dabiltz. Au da poesiren olertiren miragarria! Zanaren irudia azalekoa betiko estaldu yakun; ez doguz geiago aren atzbegiak arpegikera ikusiko, bai baña aren euskal-arnasak sekula ta beti kili-kili eragingo dau gugan euskal-maitasunagaz.

Antxiñako gerrateak isildu ziran bale(a) bildugarriak urrundu ziran, baka kaxarranka zarra or dabil kinkili orain-

diño Lekeition, eta batez be euskera zarragoa gaurko euskal-zaletasundaz barriztu eta indarturik, zantzoa lez, gorago eta urrunago doa Lekeitiarren gogoetan eta ezpanetan.

Bego bakean bere atsedan-lekuan bere lo-sakonetik beingo batera itzartu eta guregana maitez jaialdi onetara erakarri dogun Eusebio Maria Azkue. Oroimenean gomotan gugaz dago. Ze ikutu samurraz, ze ikutu zeatzaz Erkiaga jaunak Azkueren poesiren edertasuna gure begi aurrean zabalik ipñi!

Eta, Erkiagaren esaeratik, bere euskaratik, aatrako dozue orain bera be zelakoa dan, gizona eta estiloa, bere tankera eta bere egikerea, legea eta bidea, gizonaren biotza eta bere poesiren liraintasuna. Ez gaitezen baña bere gorespina orain egitekote-an neurritz gankeo zurikeriaz luzeegi ausartu. Ona, apala, osoa, Erkiaga adiskidea lotsaz gorrituko litzakegu.

Ezin baña isildu bere euskeraren alde lanak. Ona emen bikañenaak: "Domingo Agirre" literaturako sari bi 1958 (mille bederatzieun eta berrogeta amarzortzian) eta urrengo urtean. "Loramendi" teatroko saria 1959 (mille bederatzieun eta berrogeta amarbederatzian). AGORA, poesiko saria 1969 (mille bederatzieun eta irurogei bederatzian).

Eta ez aztu Lekeitioko maitasunez, lekeiti oko arrantzaleen maitasunez "Arranegi" nobelatxua, Zarautzen 1958-an (mille bederatzieun eta berrogeta amarzortzian).

Eta geiago. San Martin jaunak bialduta ona emen laburto: Eusebio Maria Azkueri buruz...

E. Erkiagak euskal-literatura lantzen izan ditu bere ekin-tzarik aipagarrienak, ele-berriak, ipuiak, antzerkiak eta olerkiak idatzi ditu euskaraz, eta zenbait biografia gai ere erabili ditu bere herriatzei buruz (lekeitioarrei buruz). Literatura ekintza honen maila berak hartu dituen sariak adiarazten digute: "D. Agirre" ele-berri sariak 1958 eta 1960garren urteetan; "Loramendi" antzerki saria 1959an; eta "Agora" olerki saria 1969an. Lan sarituok, idazten noiztik hasi zen, zein aldizkaritan argitaratu dituen bere lanak, eta abar *Escritores euskéricos*-en argitaratu nuen fitxak arkitzen dira Geroko "Apén-

dice" delakoan aipatzen zen 1969ko "Agora" olerki saria *Aritz jeikian* izeneko poemegatik.

Lekeitioko arrantzale giroz landua du *Arranegi* (Zarautz, 1958) izeneko ele-berri gaia, bere herriaren maitasunez egina.

Baina herritarrei buruzko lanik aski badu. Eusebio Maria Azkue-ri buruz ere eta lehen aldiz jardutzen, 1960an Zornotzako Larrean egin zen Olerki-egunean eman zuen hitzaldiaren izena, honela zen: *Bizkaiko olerkari bat. Eusebio M.ª Dolores Azkue Barrundia*, gero "Oleri" aldizkarian argitaratu zena ("Oletri", I-1961, 67/69 orr.).

Era berean egin zituen bere semeari buruzko saiakerak, Resurrección M.ª de Azkue, euskeragatik hainbeste lan egin zuena eta Euskaltzaindiaren sortzaile zen lekeitiarra. Hauek ditu gai hortaz: *R. M. Azkue aundiari omena Bilbao'n. Euskaltzaindiak eratu. "Egan"*, Vol. IX, enero-abril 1957, 62/66 orr. // *Resurrección Maria Azkue-z ene oroipenak, eta entzuna eta irakurriak. "Egan"*, Vol. XXIII, enero-diciembre 1964, 3/18 orr. // Hitzaldia Euskaltzaindiaren sorreraz, Azkue zena ohorez, Euskaltzaindiko urre-eztaiak zirelata (Bilbon Diputazioan, 1969ko uztailaren 10ean), eta "*Euskera*" aldizkarian argitaratua, XVI (1971), 64/71 orr.

Hoiez gainera, lekeitiar euskal idazle bati buruz: *Aita Kandido Basabe, S. J. Euska-idazlea, "Oleri"* (II-IV, 1963), 111/131 orr. (Zornotzako Larrean 1962ko urriaren 28an irakurri zuen hitzaldia da).

Baita ere, Juan M. Altuna (1868), "*Gernikako arbola*" ta *Lekeitio*, "Egan", Vol. XXVI, enero-diciembre 1967, 3/10 orr.

Ze geiago gura dogu? Opa daiogun euskaltzainkideari bizi luze lankora euskeraren ederarako eta indarrerako.

Eta azkenez agoko ona luzatseko, Erkiagaren poesi-eredutzt, atal eztitxu bi onek ai berak nik baño obeto garanduko ba-leuzkigu!

Lenengoz, Ama Antiguakoari, Lekeitioan, bere koronazi-
ñoan, Ereserkiaren berbak, 1960 (mille bederatzieun irurogei
urtean) :

Elerri zuri ganeko
emen deukazu ondoan
Zu zaitugu gure poza
bidea erakusteko
Lekeitiarrentzat edonoiz

— Andra zoragarria,
zeure erria,
ta errukia;
zeru goiko izarra,
Erregiña Zeu zara.

Eta kigarrenez, Lekeitio-abestia, diskoan egiña eta euskal
abestien 111 garren Jaialdian saritua (1966, mille bederatzieun
irurogetaseian).

ITSASONDOAN MENDIEN OIÑETAN DAGON ERRI
TXIKI ZORAGARRIA ENE SEASKA NEURE LEKETIO
ERRI GUZTIETAN MAITIENA...

Poesiren eztitasun eta samurtasun onetatik goan gaitzen
orain euskeraren garratzera.

Nik uste euskerantzat aldi txarrena orain bizi dogula.
Auxegaitik: gitxibatzuk izan euskaldunak euskalzaleak eta ez-
tabaidetan ibili bide argi eta zuzen topa eziñik. Darabilgun
burrukea ez da ez itz barrien edo itz zarren itz gabien edo itz
mordolloan errua.

Euskalerrriak berr bearrezkoa dau euskera bat. Euskera
bat? euskera baur? euskera osotua? euskera baño zer geiago?

Nik uste itzak nai barriak nai kampotarrak erabiltea ez
dala euskeraren gatx latzena.

Indar aundia da erri txiki batentzat Euskalerrientzat Euro-
pako eta ziblizazinoko izkuntzak darabizen itak guk bere eurr-
kin alkar eukitea, aundiagotzen gara.

Nik bere bai uste nai HACREZ NAI ZETAZ nai JOTAZ
ala bestelaz esatea eta izkribitza ez dala eragozpen lodiena eus-
kerea bizkortuteko.

Antxiñako euskaldunak —badakizue— celtatarren eta erro-maarren ESEA ZETA biurtu eben: UCSAMA UCSAMIS UL-TZAMA eta OZAMIZ egin eben; SEGAMA ZEGAMA eta abar. SPIRITU, SUBSELLIU, SOLIDA-CONSOLIDA IZPIRITU, ZU-ZELU, ZOLDA-KOZOLDA eta abar. Gu giñan lenengo anda-luritarrak.

Gero Karolingio-aldian germanotarren HACHE eta orain-diño Zuberon eta Erronkarin dauken AZENTOA (acento de intensidad), artu eben. Jakin bearda lenago bere celtatarrekin batera —menpeturik edo alkarturik— germanotarr errialde batzuk zirala Euskalerrian eta ingauean.

Geogo moruen JOTA artu gendun (Kalifato-aldian eta ondoren bere moruak, entzute andikoak ziran, nai askenez oin-peratuak eta kamporatuak).

Ba dira oraindiño kampotarren agotik beste gauzatxuak (esateko ELE eta ENE ELLE eta EÑE orde, nasalizazionea, eta Erronkarin batez be diran konsonante batzuen pilloketak esateko EZDRA ezdira, IKASARAZTRA ikasiaraztera, AR-TRUK arturik eta abar).

Au guzti au zegaitik, baña? Dotorekeriagaitik, arrotzeko-keriagaitik, barrikokeriagaitik inobismo, vanidad eta ordeaz.

Iñoren burua besteren baño agertu gura, gorago aberatsa-go jajintsuago arranoago.

Gure asabak guk lez (eta munduko guztiak lez) arrox-koak ziran (batzuk beintzat Andikiak eta), orregaitik kam-po, batez be agintarien barri modazko oiturak eta itzak artu gura eben. Orain bere ¿euskaldun indianoak eta bestelakoak ez gara irrikatzen dollarrekaz, bolibarrekaz eta OLRAI, GUT BAI HALL etagaz? Zarragoak, baña erri bai esloak dira: Kaisi agur eta adio.

Olan euskaldun zarrak eta gu ondorengoak JINJAU ZI-ZIPOZO eta gara. Oraindiño geiago: HACHE ori ZETA ori bear ez ziran itzetan sartu eben. Gure artean eztabez batzuk FLUMON, AFELLIDUA, FAFERA TA FLUMA eta abar esaten dotoregeriagaitik?

Esateko, Ama latiñetik datorkigu baña latiñez HACHE BARIK (atzgoaakada-asinación) esaten eben eta olan bere Frantzian eta Espaiñian esaten daba, baña euskaldunak (beste aldekoak batez be; ezdogu emen zegaitikoa azalduko) HARMA hache gaz egiten dogu.

IGITALIA “hoz” da AGIN-TALLA “hoz dentada” baña TALLA au Da DLLA DALLA DALLO guk gaz egiten dogu, olan bere batzuk erdelerrian GAYO GAYINA gallo gallina orde.

AZKUEK bere IZTEGIAN (ikus ZAPO) diñosku batzuk gure artean SAPO eta ZAPO esaten dabela. Eta bere MORFOLGIAN bera be oker dabil SINETSI SIÑISTU ESEGAZ eta ez ZETAGAZ esan bear dala diñoanean. Detxeparek lengoak ZIÑETSI diño beti... eta au AZKUeri yoan yakon cf ZINEGOTSI eta.

Orain urte bi edo Itaunketa Encuesta bat asi zan euskaltzaiñen eritxiak artuaz euskerak eukazan korapilloak kentzeko eta izkuntz bizkor bat egiteko.

Ona emen euskaltzain batek erantzuna. Erderaz. Zegaitik erderaz? Euskaldun-erdeldunak eta erdeldun-euskaldunak erdiz eta ez euskaldunak osoz obeto ulertzeko, urrean.

Euskeraren batasunez itaunari auxe erantzun eban euskaltzain orrek:

“La única solución viable y efectiva, rápida y fácil sería la adopción ya desde ahora del habla de San Sebastián por parte de escritores, hablistas, profesores y euskaldunes más despiertos.

Ciudad céntrica, internacional, acogedora, ningún otro foso euskérico tan prestigioso para irradiar su influencia.

San Sebastián posee quizá como ninguna otra población mayor el hecho de que todas las clases sociales, populares y altas, practican con amor el idioma, fenómeno que a los mismos forasteros les resulta simpático.

San Sebastián, su dialecto, posee una literatura euskérica creciente en todos sus aspectos: centros culturales, escuelas, cátedras, conferencias, bersolaris, etc., por donde el idioma se propaga.

De mi parte creo que todos, cuando se trata de dar mayor amplitud a nuestras ideas y conversación, tendemos a emplear, a acomodarnos al dialecto donostiarra.

Así el habla de San Sebastián podría ser a mi juicio la KOINE vasca, el idioma común ya existente, ya vivo, que sólo necesita la atención en esta coyuntura histórica para que adquiriera la categoría de lengua literaria y general de la cultura y vida vascas. Cualquier otra formación de laboratorio no la creo adecuada y sí con grandes inconvenientes.

De todos modos esta habla donostiarra, según mis sugerencias, para que resaultara más ágil debería sufrir retoques, sobre todo una poda del sistema verbal acomodándolo a sistemas y estructuras correlativas modernas.

Ello no impide que a la vez se enriqueciera, se matizara, es variara con aportaciones útiles y fáciles de acomodación de dialectismos dignos de generalizarse.

Basten estas indicaciones por ahora. Creo que el problema de un instrumento euskérico apto es de fácil solución teórica y práctica.

Euskera bai, baña osoa ua eta... osatua bat batean presi.

EUSKALTZAINDIA tiene una gran tarea en estudiar y fomentar las soluciones más adecuadas; así también el prestigio de los sabios nacionales y extranjeros supone en esta época en que a ciencia impera un gran paso para ayudar a la revitalización y pervivencia del euskera.

Una lengua muere cuando pierde su necesidad y utilidad. Son en definitiva los vascos los que debemos decir la última palabra vasca.

Si el euskera ha resistido hasta la fecha a la incuria popular y postergación de los dirigentes nativos, a la gran presión de Roma y su tradición literaria, fue por un accidente en que intervino el Renacimiento carolingio al dar a las lenguas populares una ocasión de ser mejor utilizadas en la liturgia, predicación y catequética.

Sin entrar aquí en mayores explicaciones, resumamos: El impulso del Renacimiento carolingio supuso en la vida ge-

neral del Pueblo vasco un paso si no tan decisivo como el romano, sí más rico y progresista al cristalizar dentro del área los embriones de una Euskalerría ilustrada y de una Navarra imperial clánica.

En particular el idioma —el elemento más tangible de la etnia— cobra categoría (EUSKERA paralelo al Theotiska lingua, el alemán o DEUTSCH) y asistimos al punto de partida de una literatura popular (bersolarismo, canción) y de un cultivo gramatical intenso, insospechado, una refacción gramatical germánica, como puede verse si pensamos que p. e. BAT, BI, IRU, LAU y cien y cien más emprunts lexicales morfológicos y fonéticos se copiaron del antiguo alto alemán y otras lenguas germánicas.

Todo ello de factura monacal lograda entre nosotros algo más tarde que en el País vasco-gascón gracias a los monasterios como el de San Zacarías en Sarasa, a las puertas de Pamplona, y al de San Adrián de Argiñeta, en el corazón de Vizcaya, principalmente en la primera época, y más tarde en el período de la clunización en otros también, habiendo desaparecido ya los citados ante el empuje musulmán y que al no estar edificados como luego los grandes monasterios cluniacenses apenas dejaron rastro material (algunos sarcófagos en Eloorrio) y sólo los nombres de ZACARIAS Y ADRIANO, los Papas queridos de la dinastía carolingia. Romanización en su sentido reduplicativo, es decir, romanización y cristianización fueron los fermentos activos que manipulados en la ocasión por políticos y monjes de academia germánica levantarían con HACHE y todo la masa euskalduna y reactivarían ante el detonante musulmán la llama hereditaria sofocada o dormida bajo la Celtiberia y Roma.

Políticos y monjes sabios germánicos encontrarían al fin en políticos y monjes vascos su complemento, gracias a los cuales el euskera se enriqueció, se mantuvo vivo con prestigio durante lo que podemos llamar primer renacimiento vasco”.

Onaño erantzun luzetxu ori. Neu be orretan nago. Neurea ete dan? Neurea dalakoan nago, neronena erantzun ori.

Euskerak beste edozein izkuntzak baño arazo garratzak ditu leuntzeko, gozotuteko. Naiko aitatu dogu gourkoz.

Agur ba orain eur urte il-errira yoatean berak azken-agurra egin euskun Eusebio Maria Azkue prestuari. Bego banean bere seme aztu-eziñekoagaz, itxaropen-izeneko Don Resurreccionegaz eta gañerako lekeitiar euskalzalkin: Candido Basa eta

Zorionak millaka —zuen guztienak— beste Eusebiori Euskaltzaindiaren sarrera-itzaldia esan deuskun Erkiaga zintzoari.

Lekeitiar biri, euskaltzale biri, olerkari biri, Eusebio biri —bata yoana illen artean datzanari eta bestea gure artean oñen ganean dabillenari txalo eta txalo. Eurei esker euskera zarra arnasa zarra arnasa barriaz yntzirik bere bidean doa, itxaropen bidean. Doala egun eta eguzki, doala egun eta beti, oran eta gero.

Azken itza: Orain oraingo euskaldunen, euskalzaleen eta euskalarien alkartasuna da gure inguruko beste aberastasuna baño EUSKALERRIAK, bere ederrarako, geien eskertuko deuskun guztiori betiko.

* * * * *

Donostia, 73-XII-28

PLATON EUSKERATZEN

Zaitegi-tar Iokin

Nik neuk Euskaltzaindiaren azken batzarrotan entzun ditudan txostenak azterketa-txosten zoragarritzat iritzi ditut geien bat: zorrotz, ximen, sakon eta iakingarri.

Nere txosten au ezta orrelakoa izango, apalagoa baizik. Enator inori ezer irakastera, deus eztakidala iakitera eldu bainintzen aspaldidanik eta egunero asmo orretara ikasten baitiardut.